

BÀI DỰ-THUYẾT MỞ NHÀ GIẢNG-BÁO

Nguyên tác: Phan Bội Châu

Chương Thâu sưu tầm và giới thiệu

Lời giới thiệu: Vào năm 1926, khi mới bị chính quyền thực dân Pháp đưa về Huế an trí, cụ Phan Bội Châu đã lập tức xin Toà Khâm sứ Trung Kỳ xuất bản một tờ báo, đồng thời đã đi diễn thuyết mấy nơi (như ở Trường Quốc Học, Trường Đồng Khánh, Nữ công Học hội...), về nhiều đề tài (như giáo dục, nữ quyền...). “Bài dự-thuyết mở nhà giảng-báo” của cụ Phan bàn về vai trò của báo chí trong công cuộc “khai dân trí” để canh tân và phát triển đất nước, nhưng cụ chưa kịp đưa đi diễn thuyết thì bị đình chỉ. Tuy vậy, cụ Phan đã kịp cho in kèm với mấy bài đã được diễn thuyết trước đó, trong một tập sách mỏng có tựa đề *Tập diễn thuyết của Phan Bội Châu*, bằng chữ Quốc ngữ và chữ Hán, 52 trang, khổ 13x19cm, do Nhà in Đắc Lập Bùi Huy Tín ấn hành tại Huế vào năm 1926. Bài dự thuyết... này chưa hề được sưu tập trong tác phẩm *Phan Bội Châu toàn tập* (xuất bản năm 1990 và 2000), nên hẳn chưa được nhiều người biết đến. Để góp phần tìm hiểu sự nghiệp trước tác của Phan Sào Nam tiên sinh, chúng tôi xin giới thiệu nguyên văn “Bài dự -thuyết mở nhà giảng-báo”, kèm thêm “Bài hát khuyên người giảng báo” bằng chữ Quốc ngữ in trong tác phẩm nói trên.^(*) (Chương Thâu).

Làng ta thừa xưa vẫn không có hội giảng báo, từ bây giờ mới có, thiệt là một cái việc đã vài ngàn năm nay, chưa từng thấy, mà bây giờ được thấy lần thứ nhất; thực là một việc to lớn đủ tỏ ra cái lòng nhiệt thành công ích của cha ông chú bác ta, mà thiệt là vì thương món con em ta sắp đặt cái việc sung sướng ngày sau, không biết bao mà lường được, bởi vì vậy cho nên vừa ngày nay là ngày đầu mới khai hội. Chúng tôi xin dâng một vài lời như sau này:

1. Là cái lý-do vì làm sao mà phải khai thiết ra cái hội giảng báo này? 2. Là những việc lợi ích về người ta xem báo rồi sở đắc như thế nào?

Trước kể điều thứ nhất: cứ cái công lệ loài người ta dần dần phải tấn hóa lên, đầu tiên phải lấy cạnh-tranh làm tạo nhân, mà đến lúc kết quả thời tất ai nấy: ưu thì thắng; liệt thì bại. Về phần ưu đã thắng, nhân lúc thắng càng thêm biết cái sở-dĩ ưu; phần liệt đã bại, nhân lúc bại càng biết cái sở-dĩ liệt, đã biết cái sự liệt vì ở chốn nào thời phải gấp lo mà cải-lương đi. Hay lo cải-lương thì ngày nay tuy là liệt mà ngày khác chưa chắc không lên tới ưu; chẳng lo cải-lương thì những sự liệt bại vẫn là bánh xe đã đổ rồi mà thực là một cái tạo-nhân cho chủng-vong tộc-diệt về ngày sau.

Người ta thử dòm cái hiện tượng gần nay năm mươi năm (50) nhận lại, mà biết cái công-lệ của thiên nhiên bày đặt ra đã rành rành không đường nào tránh được. Vì giao thông mở rộng, nên nổi sự cạnh-tranh về đường thương giới rất là hung. Vì cơ xảo trăm đường nên sự cạnh-tranh về công giới rất là mạnh, vì miệng ăn một ngày một thêm nhiều, giá gạo một ngày một thêm đắt, nên cạnh-tranh về đường nông giới thiệt là nóng nảy.

Biết bao nhiêu là cạnh-tranh ở trên vật chất, khiến cho người nước ta như hình chui chết.

* Nguyên văn theo bản in của Nhà in Đắc Lập, chúng tôi chỉ sửa các lỗi chính tả. BBT.

Theo như cái tình trạng sinh hoạt người ta lúc bây giờ chắc là vì liệt mà đến bại, vì bại mà đến tử tuyệt, cái việc ấy đã rõ ràng ở trước mắt rồi, người ta nếu chẳng kịp lo cải-lương ở lúc bây giờ; thời nòi giống mình e cũng đã gần ngày tuyệt diệt. Nghĩ đến nông nổi thế gai góc biết là đường nào.

Cải-lương thay! Cải-lương thay!!

紙爲傳聲之機器報紙者思想家之定話機也是故報紙發達之處即爲思想流行之處思想既流通而論說之而或理論既固而事實因之而現乃知報紙者不但發表思想而已不但鼓吹理論而已而且爲產出事莫之一保險也此其利益三

有三利益如前所陳大哉大哉報館之有造於人擊也吾人對於此等功績不可不思所以紀念之而欲紀念此偉大之功績則惟有購報報章多讀報章多讀報章而吾人既了於此中之原理則犧牲數鈞元以購報紙一張吾人必樂爲慷慨登費數鈞元之資本金而獲無窮無窮之利益吾人何所憚而不爲乎曾聞公登之花園則報館人實爲故樹者築文明之舞臺則報館人實爲出演者願我同胞諸君其各集合羣策羣力以開之使講報堂之事業日益昌盛而進於光明吾人希望止復何限今當開堂伊始 願擁熱誠之血拈名譽之香祝講報堂萬歲

潘佩珠擬

開講報堂豫說詞

我 向無講報堂有之自今日始以數千年未經見之事而爲於今日創見之此誠我父老伯叔熱心公益之一大端而所爲我子弟進前途之幸福者正未可量今當開堂伊始謹將實數言如左

其一 講報堂所以開說之理由

其二 吾人閱報所得之利益

人類進化之公例當造因於競爭而其結果則必優者勝而劣者敗優者既勝因勝而益顯其所以優劣者既敗因敗而益知其所以劣知所以劣則宜急圖所以改良能圖改良則今日雖劣而他日未必不進於優不圖改良則劣敗已爲前車而後日種亡族滅之造因則在乎是吾人試觀五十年來之現象而知此等天演之公例定焉無可逃自交通大開則商界之競爭烈極巧百出則工界之競爭烈食口日繁米價日昂則農界之競爭激烈物買上之競爭幾令吾人日趨於失敗

Trang đầu và trang cuối bài "Khai giảng báo đường dự thuyết từ" in trong
Tập diễn thuyết của Phan Bội Châu, Nhà in Đắc Lập Bùi Huy Tín, Huế, 1926.

Lúc bây giờ thiệt là không còn ngày tháng mà chờ đợi nữa. Dấu sương mới ở dưới bàn chân mà biết sự đông giá dầy đã sắp sửa đến; bóng mưa còn ở bên cạnh núi, trước phải đem cánh cửa cũ mau chằng chặt đi. Hướng hồ giá đã ngập góc, mưa đã lấm đầu, thời việc tử-trung-cầu-sinh không gấp ở lúc bây giờ còn mong chờ gì nữa? Chúng ta nghĩ một phương pháp hay cho ngày nay, không chỉ là bằng cái cách cho hết phong tục hủ, vun trồng cho nên cơ-nghiệp mới, khiến cho dân ta biết làm sao mà hợp quần được, thời mới có thể lo việc cường, khiến cho dân ta biết thế nào mà hưng lợi được, thời có thể bàn việc phú. Nói tóm lại thời cốt ở nơi "hậu-dân-sinh", nhưng mà muốn "hậu-dân-sinh" thời tất trước phải cần khai-dân-trí. Cái phương pháp khai-dân-trí tuy là điều mục rất nhiều nhưng mà muốn nhà nào nhà nấy hiểu, cửa nào cửa nấy thông để đem cái

trí thức mới, cái tư tưởng mới tuôn đổ vào trong óc người ta cả thấy, thì không có việc chi hơn việc giảng báo nữa. Làng ta xưa nay vẫn thanh danh vạn vật, hơn trong một tổng có điền địa mẫu, có nhân dân người,^(*) phong kiến phong tục hủ xưa cải cách hết đi, cơ nghiệp mới nay vun trồng gấp lên, có lẽ nào mà không thành ra một làng phú thứ. Tiếc thay cho vì một việc: chôn đất này đã không phải chôn giao thông tiện lợi, vả lại người bây giờ ít kẻ nghe rộng thấy nhiều, mỗi việc chỉ những theo nước bước cũ, thủng thẳng rù rờ, qua xong trong lúc rày mai, không kể đến sự công vạn thế. Bao nhiêu kim tiền đem vất về những đường vô dụng thời dân ngày càng nghèo thêm, bao nhiêu tâm huyết đem đổ vào những đường hữu-hại, nên dân càng ngày càng yếu thêm, bao nhiêu thức dạng rất là hóa-phẩm ở ngoài đưa vào, mà mình không một giống gì hay chế tạo, bao nhiêu sự nghiệp rất là theo tập-quán hủ-bại ngày xưa, mà mình không tí gì biết canh tân!

Ôi ! thử đứng dậy mà dòm bốn bề người ta ai nấy những là đua phú tranh cường, ngày ngày cầu cho tấn bộ, mà cha anh con em làng ta những rề-rề rụt-rụt thối bộ cũng đành vậy mà thôi. Ngó về trước thời tiếng tăm cơ nghiệp tổ tiên ta e có ngày càng thêm suy đốn, ngó về sau thì vận mệnh tương lai con cháu ta không có thể mong cho ngày càng hưng vượng.

Vì sao đến thế? Hay là người ta mù điếc hay sao? Chắc là không phải, chỉ bởi vì tối ngày quanh quanh ở trong nhà thời mắt sáng cũng như mù, chuyện trò những bịt trong cánh cửa, thời tai tỏ cũng như điếc. Thấy nghe ngày càng chật hẹp thời thông minh lấy gì mà mở mang, thông minh càng ngày càng bịt-bùng thời trí-thức lấy gì mà nảy nở. Người như thế mà muốn cùng nhau lo việc phú cường có khác gì đánh đẩy con hôn què, mà khiến nó đi con đường muôn dặm, chắc là nguy hiểm mà thôi. Bây giờ muốn cứu cái bịnh hoạn này thì không chỉ bằng khiến người ta ham đọc tờ giấy nhựt-trình, nhóm hết việc trong thế giới mà thu lại trước con mắt, thời việc gì cũng thấy cả. Nhóm hết lời nói người trong ngoài mà thu vào bên lỗ tai thời lời gì cũng nghe được cả. Nghe thấy ngày một thêm thời trí thức chắc là càng nảy nở. Trí thức ngày một rộng, thời sự nghiệp mới biết đường cải lương. Rửa sạch những dấu cũ liệt bại ngày xưa, mà dần dần tấn lên đường ưu thắng. Làm được thành công như thế, thiệt vì có giấy nhựt-trình làm môi giới cho; lý do sở dĩ khai thiết hội giảng-báo ấy là vì vậy.

Bây giờ lại nói điều thứ hai: Là những sự lợi ích người ta coi báo sở đắc ra thế nào?

1- Người ta xúm nhau ở chung trong một nước nhưng dân trong một nước tức là đồng họ trong một nhà. Tiếng hát ai cũng vui chung, tiếng khóc ai cũng buồn chung. Việc đau đớn thời đau chung, việc sung sướng thời sướng chung. Ở phía tình thời có như thế mới đành, ở phía lý cũng có như thế mới là đáng. Song bởi vì nước ta giao thông còn chưa được mười phần phát đạt. Sông này khe nọ vì khèo-khúc mà cách đoạn tấm lòng ta; dặm bắc đường nam, vì xa xuôi mà chia lìa chum tay ta. Từ xứ nọ tới xứ kia vì cái giới hạn thiên nhiên nên nỗi anh em con

* Số liệu để trống trong nguyên bản. BBT.

một nhà không bao giờ ngồi với nhau mà trò chuyện được. Tính tình không thể nào mà thông với nhau, trí thức không thể nào mà đỡ đỡ nhau. Thiệt là một cái việc rất đau đớn, bây giờ muốn chữa hết cái đau đớn ấy thời tất phải nhờ cái giấy nhật-trình. Giấy nhật-trình kia là cái hòng lưới cho nhân dân ta vậy. Đọc tờ giấy nhật-trình Bắc-kỳ, tức là ngồi nói chuyện với người đồng bào ở Bắc-kỳ. Đọc tờ nhật-trình Nam-kỳ tức là ngồi nói chuyện với đồng bào Nam-kỳ. Tính tình có thể mới hay thông nhau, trí thức có thể mới hay đỡ đỡ nhau. Liên lạc cái cảm tình của người ta, thiệt lấy tờ giấy nhật-trình làm cái cơ quan rất lớn. Ấy là lợi ích thứ nhất.

Ở trong một nước, hoặc các tỉnh, phủ cho đến các đô thành, phàm những đồ con người ta ngày thường phải dùng đến: nào là đồ ăn, nào là đồ mặc, nào là tài liệu các đồ ở, nhưng vì thổ nghi với khí hậu tùy mọi nơi mà khác nhau, thời cái vật sản với thời giá cũng tùy mọi nơi mà khác nhau. Cũng có giống ở chốn này thời quá đắt mà chốn kia lại quá rẻ. Cũng có giống ở chốn này thời quá nhiều mà chốn kia lại quá ít. Lỡ tai, con mắt người ta đã khốn khổ vì chỉ ở trong một góc, mà vả lại thơ từ tin tức có thể nào mà luôn luôn thông được nhau. Cho nên cái vật sản với thời giá các địa-phương người ta có thể nào mà ngày nào, chốn nào cũng trực tiếp được mọi sự chơn-thực. Thường thường vì tai nghe mắt thấy nhiều sự mơ hồ mà sinh xuất ra cái trở lực rất to cho công-thương thực-nghiệp. Cái việc ấy khốn nạn biết là bao nhiêu. Bây giờ muốn trừ hết cái khốn nạn ấy thời tất phải nhờ tờ giấy nhật-trình. Tờ giấy nhật-trình là tai mắt cho người ta vậy. Cái vật sản một chốn nào thời nhờ có giấy nhật-trình một chốn ấy mà ta có lẽ xét được. Cái thời giá ngày nào thời nhờ có tờ giấy nhật-trình ngày ấy mà ta có lẽ tra được. Nào là công-nghiệp, nào nhà nông-nghiệp, nào là nhà thương-nghiệp, ai nấy cũng mở tờ nhật-trình mà được cái tiêu-tức^(*) rất đích thực. Dem cái có ở chốn ấy, mà đổi cái không ở chốn kia. Dem hạt lúa Nam mà dời qua Bắc, dem người thợ Bắc mà đổi qua Nam, tất cậy nhờ giấy nhật-trình làm một người hướng-đạo. Ấy là việc lợi ích thứ nhì.

Lại có một sự lợi ích này là điều thứ ba, cái sự lợi ích này thuộc về phần tư-tưởng, phần lý-luận là vì có tư-tưởng mới sinh ra. Đã sinh ra lý-luận mới hay sinh ra sự thực. Cho nên có một cái chức nghĩa gì mà muốn thành ra sự thực, tất phải trước cầu cho có một bài lý-luận, một bài lý-luận đó mà muốn đề xướng cho người ta nghe, tất trước phải cầu cho có một mối tư-tưởng. Nhưng giống tài liệu làm cho truyền bá được cái tư-tưởng, không giống gì là bằng giấy nhật-trình. Ở Bắc-kỳ có một tư-tưởng gì nhờ có nhật-trình mà truyền thấu đến Nam-kỳ. Nam-kỳ có một tư-tưởng gì nhờ có giấy nhật-trình mà truyền thấu đến Bắc-kỳ.

Xưa nay tư-tưởng của người ta có kẻ vì hoàn-cảnh khác nhau mà tư-tưởng ngày xưa với ngày nay thường hay thay đổi; cũng có kẻ nhân-não cân với cảm-tình xui khiến, mà tư-tưởng cũ cùng tư-tưởng mới thường hay xung đột nhau. Ở trong những thời kỳ ấy, có nhiều khi là tư-tưởng vận tốt xấu chưa rành nhưng mà ai nấy đã có tư-tưởng, tất cũng muốn truyền bá ra ở trong một đời, thế tất phải nhờ giấy nhật-trình làm một bộ máy truyền thanh. Giấy nhật-trình là cái

* Tiêu tức 消息 : tin tức. BBT.

ống điện thoại của nhà tư-tưởng vậy. Vì vậy cho nên một chốn nào mà nhiều giấy nhựt-trình thì một chốn ấy chắc hay lưu truyền cái tư-tưởng, tư-tưởng đã để lưu truyền thời có lẽ thành ra lý-luận, lý-luận đã đầy đủ thời chẳng bao lâu cũng thành ra sự thực. Mới biết giấy nhựt-trình chẳng phải những phát biểu tư-tưởng mà thôi; cũng chẳng phải những cổ súy lý-luận mà thôi. Mà thực là một phương thuốc thôi-tinh để cho nảy nở vô số sự thực.^(*) Ấy là lợi ích thứ ba.

Xét như ba điều lợi ích tôi bàn ở trên ấy, thời cái công lao nhà viết báo chúng ta thực nên kỷ niệm cho người ta. Mà kỷ niệm cho người ta thời tất phải mua báo cho nhiều, mua báo cho nhiều, đọc báo cho nhiều, giảng báo cho nhiều. Ấy mới là kỷ niệm cho nhà làm báo, lại là mua chuộc những sự lợi ích rất lớn lao cho chúng ta. Nghĩ đã hết lẽ như thế vài ba đồng xu một tờ báo chúng ta có tiếc làm gì. Là bởi vì ta hao tổn chỉ có vài ba đồng xu mà được những sự lợi ích vô cùng vô tận. Vườn hoa công ích phải nhờ nhà viết báo làm kẻ trồng cây; đài hát văn minh phải nhờ người giảng báo làm thầy đánh nhịp. Anh em chị em ta ai nấy xin người xuất tài kẻ xuất lực cho sự nghiệp hội giảng-báo này càng ngày càng hưng thịnh vẻ vang. Tôi nay đương ngày mới khai hội, tôi xin rót giọt máu nhiệt-thành, đốt nén hương danh-dự mà chúc cho hội giảng báo này được trường thọ.

Phan Boà Châu

BÀI HÁT KHUYẾN NGƯỜI GIẢNG BÁO

Làm người muốn mở mang trí não,
 Phải đem lời nhựt-báo giảng ra.
 Âu-châu các nước người ta,
 Thọ thuyên lính tráng đàn bà trẻ con.
 Làm ruộng mấy đi buôn cũng thế,
 Tờ báo chương vẫn để cạnh mình.
 Kẻ xem người giảng phân minh,
 Ai ai cũng biết sự tình dở hay.
 Tờ nhựt-báo, liền tay liền mắt,
 Dầu việc gì cũng bớt mà xem.
 Cho nên, cả nước tập rèn,
 Việc hay bắt chước, việc hèn bỏ đi.
 Dân như thế tài gì không mạnh,
 Đem trí khôn tranh cạnh mấy đời.
 Thênh thênh dọc đất ngang trời,
 Thét lên mấy tiếng gọi ơi quốc-hồn !
 Tàu thủy lục qua non vượt bể,
 Máy cày bừa khéo chế làm ra.
 Điện-đăng, điện-báo, điện-xa,
 Máy-cưa, máy-sợi cùng là máy-tơ.
 Lắm nghề khéo còn chưa kể hết,
 Nước văn-minh độ hết đầu tài.

* Câu này nguyên văn chữ Hán: *Thả vi sản xuất sự thực chi nhất bảo mỗ dã*, được cụ Phan diễn dịch thành: “Ấy là thuốc chữa ngu chữa tối...” trong “Bài hát khuyến người giảng báo”. BBT.

Càng lâu, càng nghĩ càng hay,
 Cũng vì nhật-báo ngày ngày giảng rao.
 Người ta phải cố làm sao,
 Ngó ra thế-giới trông vào nước non.
 Kia Bình-thủy Ân-sơn đất cũ,
 Vẫn xưa nay là tổ hiền-hào.
 Thanh-danh văn-vật biết bao,
 Đã từng trước giỏi lẽ nào sau thua.
 Tơ giáo-dục lần cho ra mối,
 Cửa văn-minh chỉ lối người vào.
 Cũng trong máu mủ đồng-bào,
 Yêu nhau ta sẽ bảo nhau lần lần.
 Chớ có nghĩ xa gần kia khác,
 Có bụng nào mà chắc việc ai.
 Việc kia việc nọ việc này,
 Bàn bàn nói nói rày rày mai mai.
 Cái lẽ phải nào ai ngăn trở,
 Xin ai đừng lần lữa qua ngày.
 Việc hay thì phải làm ngay,
 Quyết đem nhật-báo đem ngày giảng cho.
 Ấy là thuốc chữa ngu chữa tối,
 Ấy là thang khỏi đói khỏi hèn.
 Xin ai ghi lấy chớ quên,
 Nay bài giảng-báo nên biên vào lòng.

TÓM TẮT

Trong “Bài dự-thuyết mở nhà giảng-báo” được viết cách đây hơn 80 năm, cụ Phan Bội Châu đã nêu lên những nhận định rất đúng đắn về vai trò của báo chí trong sự nghiệp canh tân và phát triển đất nước. Bài diễn thuyết này chưa được sưu tập trong tác phẩm *Phan Bội Châu toàn tập* xuất bản vào các năm 1990 và 2000, nên là một tư liệu quý giúp người đọc hiểu biết thêm về cuộc đời hoạt động cách mạng cùng sự nghiệp trước tác của Phan Sào Nam tiên sinh.

ABSTRACT

PHAN BỘI CHÂU' ARTICLE “BÀI DỰ-THUYẾT MỞ NHÀ GIẢNG-BÁO”

In this article, which was written 80 years ago, Phan Bội Châu puts forward his very judicious viewpoint regarding the role of the press in the national career of renovation and development. Because this lecture was not included in the book “*A Complete Collection of Phan Bội Châu's Works*” issued in the years 1990 and 2000, it will be a valuable document to help readers know more about the author's revolutionary activities as well as his writing career with the pen name Phan Sào Nam.